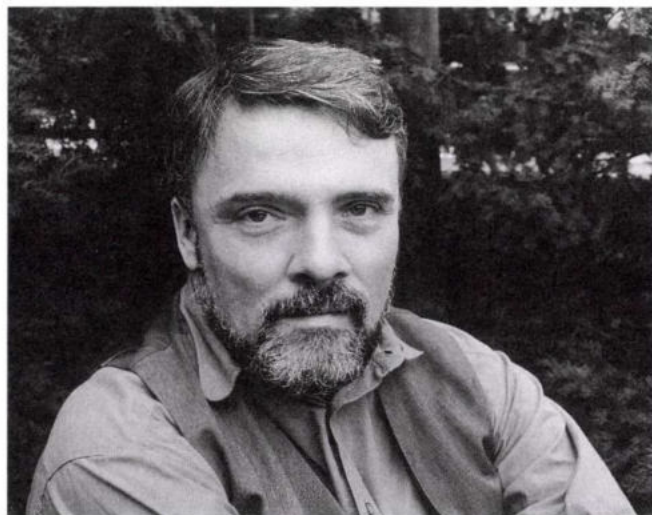

Vári György Daloskönyv

Dalos Györgyöt nem szereti a kritika. Közkedvelt kifogás vele szemben, hogy túlzottan, direkt módon politikai író, könyveinek inkább politikai, mint esztétikai relevanciája van. (Ennek az értékelésnek a problematikusságát kísérli meg több írásában kimutatni a másik hasonló okok miatt sűrűn elmarasztalt író, **Eörsi István.**)

Az idei könyvhéten megjelent *Istenkereső* című könyvével kapcsolatban, noha a lehetősége meglelt volna annak, hogy a jól bevált minősítéssel tolják félre (az ötvenes évek végének átpolitizált közegében játszódik), más indoka volt a jóindulatú fanyalgásnak. Kedves kritikusom, Kálmán C. György az *ÉS*-ben megjelent cikkében a magas irodalom–populáris irodalom dichotómiával kísérli meg leírni a könyvet. Azt állítja, hogy kellemes olvasmány, vállalva a *kellemes* szónak az irodalomkritikai diskurzusban – Kálmán C. szerint legalább Lukács György óta meglévő – nem különösebben hízelgő másodlagos jelentéseit, úgymint felszínesség, esetleg kommercialitás. Nem állítom, hogy ennek a magas–kevésbé magas kettősségnek nincs értelme, hogy ne lehetne bátran azt állítani: *Az eltűnt idő nyomában* sokkal jelentékenyebb mű, mint mondjuk Dalos könyve, azt azonban nem hiszem, hogy ezzel közelebb jutnánk akár egyik, akár másik szöveghez. Jacques Derrida, az ismert francia filozófus szerint az olyan dichotómiák, mint a magas–alacsony, hierarchiákat rögzítenek. A magas–alacsony, hideg–meleg, férfi–nő ellentétpár egyik tagját mindig értékesebbnek érezzük. Ezek a hierarchiák Derrida szerint mesterségesek. Dalos könyvében is épp az a jó, hogy folyamatosan kijátssza, érvény-

teleníti a magas–alacsony kettősséget.

A könyvet, főleg az elején, sűrűn átszövik a slágerbetétek. Az itt feltűnő dalocskák éppen, mert a szövegben ilyen hangsúlyos helyen, a bevezetésben szerepelnek, alkalmasak lesznek a *couleur locale* megteremtésére, arra, hogy érzékeltesék a kor – Erdődy Edit kifejezését kölcsönvéve – kedélyes borzalmát.

A könyv elején a főszereplőt, Kolozs Gábor gimnáziumi tanulót szemeli ki az énektanár, hogy elénekelje a *Moszkva-parti estét*ket, a VIT fesztivál népszerű slágerét. A *Doktor úr* című dal pedig Kolozs depressziós édesapjának a kedvence, aki Mauthausenben megrokkant, és ezért fel kellett adnia orvosi praxisát. Együttal azonban ezek a szöveghelyek, ha tetszik, intertextusok, Dalos mesteri szerkesztése következtében ellenpontoszák is a szöveg „emelkedettebb” részeit. Például, amikor Ludasi igazgató úr Makarenkóról elmélkedik, miközben Psota Irén slágere szól, igaz, egy, a *couleur locale*-t megteremtő leírásba ágyazva, vagy amikor Kolozsnak meg kell tanulnia Majakovszkij híres Lenin-versét, s ő úgy érzi, éppen az ő problémáiról szól, ahogy ezt érzi Ludasi is, meghallva a gyerek előadásában a verset. A kommunizmus reprezentatív verse egy meglehetősen banális érvekkel megvívott szellemi párba (Ludasi és Paulik harca a gyerekért) pillanatnyi állásának kifejezőjévé válik. Éppúgy szól Kolozshoz és Ludasihoz a Majakovszkij vers, ahogy a *Doktor úr* szólítja meg a praxisát folytatni képtelen apát, vagy ismét csak Kolozst a „gyönyörű szovjet mese” az orosz könyvében az olvasztárról, mely „mintha rárimelne” életére. Ugyanígy játszik a szöveg akkor

is, amikor Kolozs rájön, hogy bármit képes bema-
golni anélkül, hogy megértené, és betanulja a reál-
tárgyakból feladott aznapi lecke ijesztő és érthetel-
lenül tudományos szövege mellé az apja fejfájás el-
leni tablettájának használati utasítását is. Azonban
maguk a szereplők által komolyan szánt szövegek,
a Makarenko- és Majakovszkij-idézetek is komi-
kusnak hatnak. Ezeknek a vendégszövegeknek a
szerepeltetése, egymás mellé helyezésük, rejtett
párhuzamaik mind azt sugallják, hogy nem kell
olyan komolyan vennünk a dolgokat. A „magas” és
„alacsony” szövegek kölcsönhatásba kerülése ki-
emeli a komolyan szánt részletek, mára már amúgy
is nyilvánvaló komikusságát.

Az, hogy a magas és mély kategóriái mennyire
terméketlenek az irodalomértés számára, a szöveg-
ben expliciten is megjelenik, tematizálódik. Luda-
siék egy összejevetelen barátaikkal egy, a tévében
látott filmről beszélgetnek, mellyel szemben „magas”
irodalmi és ideológiai szempontú kritikai megjegy-
zések hangzanak el. Ludasi lesz az, aki visszaveri
ezeket: „Szerintem – jegyzi meg – ez a film nem
mérhető a remekművek mércéjével.” Nem mérhető,
vagyis nem tárulkozik fel az ilyen irányultságú kri-
tikai megközelítésnek. Ennek a sornak egy metanar-
ratív olvasata is lehetséges, vagyis gondolhatjuk azt
is, hogy magára a kezünkben tartott könyvre utal,
mintegy megelőlegezve a magas–alacsony kategó-
riákkal operáló bírálatokra adott választ.

Egy másik önreflexív betét is felfedezhető a
könyvben: Paulik elmarasztaló nézetei a politikai
költészetről. Ez nyilvánvaló utalás a kritikai recep-
ció értetlenségére. A könyv egyébként hangulatá-
ban sokszor emlékeztet a szakmai körökben szin-
tén nem túl magas irodalomnak tartott Vámos Mik-
lós írásaira.

Ezen az előbb elemzett játékon kívül másik nagy
erénye a könyvnek a bizonytalansága, az, hogy
egyszerre riasztó, ironikus és szentimentális. Ahogy
Heller Ágnes mondja – szintén az *ÉS*-ben –, Da-
los másik frissen megjelent könyvéről, az Anna Ah-
matova és Sir Isaiah Berlin kapcsolatát feldolgozó
Vendég a jövőből-ről: „Dalos regényének nagy értéke,
hogy mindez benne van, de a könyv mégsem szen-
timentális. Mert az egész szenvedéstörténet ugyan-
akkor az emlékezésben szatírává is válik, ha nem
is szelídül.” Hogy ezt Heller Dalos egy másik köny-
véről írta, nos ez is mutatja, hogy alighanem a dalosi
írásmód egyik állandó, vonzó sajátosságával van
dolgunk, a kedélyes borzalom megteremtésének

képességével, amiben épp az a nagyszerű, hogy
nem lehet választanunk, a borzalom és a kedélyes-
ség egyszerre van jelen. Roland Barthes, a neves
francia irodalomteoretikus szerint a jó irodalom is-
merve épp az eldönthetetlenség. Dalos Györgyöt
olvasva egyet kell hogy értsünk vele.

A legfontosabb mégsem ez, mégsem azok a dol-
gok, amikről eddig beszéltem, hanem Dalos oldott,
problémátlan mesélőkedve: a könyv elejére műfaji
meghatározásként annyi van csak odaírva: *Történet*,
és hála Istennek azt is kapunk. A magyar irodalom-
ban is egyre erősebb az igény a történet, a story re-
habilitására. Dalos pedig nem problematizálja az el-
mondhatóságot, nem kérdez rá a nyelv lehetőségei-
re és csapdáira, hanem mesél: színvonalasan és
szórakoztatóan. A könyv apró mozaikokból, egy-
egy akciót elbeszélő (ritkábban gondolatmenetet
ismertető), csattanóra kihegyezett, számozott ré-
szekből áll. A csattanó keresése is közelíti Dalost
a legjobb értelemben vett anekdotikus, történet-
központú prózai (kisprózai, novellisztikus) hagyó-
mányhoz. Az első mozaikdarabokban körvonala-
zódik előttünk a kiinduló szituáció, megismerjük az
iskolát, Paulikot és Ludasit, elkötelezettségeiket,
Kolozst és szüleit, majd innen indul a cselekmény,
a sztori, akcióforgácsokra szétbontva. A történet
(ideje, hogy röviden vázoljam) egy zsidó családból
származó, közvetlenül a háború után született, sú-
lyosan terhelt, gyengén tanuló kisgyerekről szól,
akinek rejtett képességeit egy véletlen folytán fe-
dezi fel Paulik, a meggyőződésesen katolikus, „re-
akciós” énektanár. A fiúból, Kolozs Gáborból Lu-
dasi, az iskola új igazgatója, Makarenkótól tanult
nevelési elvei segítségével mintatanulót és minta-
kommunistát akar faragni, Paulik azonban meg
akarja menteni az istenhit, ha másképp nem megy,
akár ősei hitének számára is. Végül Ludasi igazgató
leszereli Paulikot, megengedi neki, hogy újra ma-
gyart taníthasson '56-os tevékenysége ellenére, fel-
téve, ha leveszi kezét a fiúról, akinek a kommunista
pedagógia sikersztóriájává kell válnia. Kolozs belép
a KISZ-be, elköteleződik a mozgalomnak, inkább
bizonytalansága kompenzálásaképp, semmint meg-
győződésből, mígnem a május elsejei felvonuláson
megpillantja Istent a saját apja, az egykori
mauthauseni fogoly alakjában.

Nem nehéz észrevenni az asszimiláció problémá-
ját és a végső képben felfedezni az újszövetségbeli
tékozló fiú történetét. Csakhogy Kolozs Gábornak
– érezteti velünk az elbeszélő – már nincs vissza-

térés. Azt hiszem, nem interpretálok túl a regényt, ha megkockázatom, hogy az elszakadás lehetetlensége vagy legalábbis a feltétlenül vele járó tudathasadás a holocaust eredménye. Noha Gábor apja rendszeresen jár zsinagógába, a fiúnak ez már csak keveset jelent, más felekezetek templomaiba is elmegy különösebb lelkifurdalás nélkül, hogy kieszközölhessen egy randevút Istennel. Azt azonban tudja, hogy a zsidó ingyenkonyha liderceitől nem szakadhat el: „Egyvalamiben soha nem kételkedett: abban, hogy közéjük tartozik. Abszolút bizonyosság volt ez, talán az egyetlen az életében. Ha kezében a sportszatyorral és benne az éthordóval belép a Síp utcai ingyenkonyhába, a törzsvendégek csak addig a pillanatig emelik fel fejüket, amíg regisztrálják, hogy ő az, megjött, az éthordós kisfiú. Némelyikük meg is szólítja, például az öreg Fischer bácsi, aki mindig ugyanazon a hangon kérdezi: – Na, mi van fiatalember? Hogy állunk a lányokkal?, vagy a jobb napokat látott Mossbacher nagysága, aki szintén Kassán született, és akinek senkije sem jött vissza...” Kertész Imre szerint a holocaust az Istennel kötött szerződés megújítása,

ezért a zsidó identitás alapja már nem a Szináj hegye, hanem Auschwitz. Ezekhez az emberekhez a holocaust miatti felmondhatatlan szolidaritás köti Kolozs Gábort, és ezért megbocsáthatatlan árulás az, mikor egyszer mégis elfelejt elmenni az ingyenkonyhára apja ebédjéért, ezért nincs számára visszaút apjához, közösségéhez, Istenhez.

Hogy írásom címe – a szerző beszélő, sőt éneklő nevével való játékon kívül – miért lett Daloskönyv? Részben az írásban meghatározóan fontos dalbetétek (kis túlzással az ötvenes évek vége slágereinek gyűjteményét is megtaláljuk a könyvben), valamint az iróniának és szentimentalizmusnak Heine dalaira jellemző keveréke miatt. Szerb Antal azt írja egy helyütt Heine kapcsán, hogy a zsidó lélekben irónia és szentimentalizmus édestestvérek. Ez a mondat akár Dalosról is szólhatna. Noha a néplelekben csak mint metaforában hiszek, mégis azt kell hogy mondjam, ettől (is) lesz a regény – legalább számomra – olyan jellegzetesen és vonzóan zsidó hangulatú.

Dalos György *Az Istenkereső*. Magvető, Bp., 1999.

Szerényi
Gábor Rajza